

DOMSTOLENS DOM

11. marts 2003 *

I sag C-186/01,

angående en anmodning, som Verwaltungsgericht Stuttgart (Tyskland) i medfør af artikel 234 EF har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Alexander Dory

mod

Bundesrepublik Deutschland,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 2 i Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40) og, mere generelt, vedrørende foreneligheden med fællesskabsretten af, at værnepligten i Tyskland er begrænset til kun at gælde for mænd,

* Processprog: tysk.

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene J.-P. Puissochet (refererende dommer), M. Wathelet, R. Schintgen og C.W.A. Timmermans samt dommerne C. Gulmann, D.A.O. Edward, P. Jann, V. Skouris, F. Macken, N. Colneric, S. von Bahr og J.N. Cunha Rodrigues,

generaladvokat: C. Stix-Hackl
justitssekretær: ekspeditionssekretær H.A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

- Bundesrepublik Deutschland og den tyske regering ved W.-D. Plessing og B. Muttelsee-Schön, som befuldmægtigede
- den franske regering ved R. Abraham, C. Bergeot-Nunes og C. Chevallier, som befuldmægtigede
- den finske regering ved T. Pynnä, som befuldmægtiget
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved J. Sack og N. Yerrell, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 16. april 2002 er afgivet mundtlige indlæg af Alexander Dory ved Rechtsanwältin W. Dory og C. Lenz, af den tyske regering ved W.-D. Plessing, bistået af Sachverständiger C. Tomuschat, af den finske regering ved T. Pynnä og af Kommissionen ved J. Sack,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 28. november 2002,

afsagt følgende

Dom

- ¹ Ved kendelse af 4. april 2001, indgået til Domstolen den 30. april 2001, har Verwaltungsgericht Stuttgart i medfør af artikel 234 EF forelagt et præjudicielt spørgsmål vedrørende fortolkningen af artikel 2 i Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40) og, mere generelt, vedrørende foreneligheden med fællesskabsretten af, at værnepligten i Tyskland er begrænset til kun at gælde for mænd.

- 2 Spørgsmålet er blevet rejst under en sag mellem Alexander Dory og Bundesrepublik Deutschland vedrørende en afgørelse truffet af Kreiswehrrersatzamt Schwäbisch Gmünd (herefter »KSG«), hvorved KSG meddelte Alexander Dory afslag på en ansøgning om fritagelse for optagelse på lægdsrullen og for aftjening af værnepligt.

Relevante retsregler

Fællesskabsbestemmelserne

- 3 Artikel 2 EF har følgende ordlyd:

»Fællesskabet har til opgave gennem oprettelsen af et fælles marked og en økonomisk og monetær union samt gennem iværksættelsen af fælles politikker eller aktioner som omhandlet i artikel 3 og 4 i Fællesskabet som helhed at fremme en harmonisk, afbalanceret og bæredygtig udvikling af den økonomiske virksomhed, et højt beskæftigelsesniveau, et højt socialt beskyttelsesniveau, ligestilling mellem mænd og kvinder, en bæredygtig og ikke-inflationær vækst, høj konkurrenceevne og en høj grad af konvergens med hensyn til de økonomiske resultater, et højt niveau for miljøbeskyttelse og forbedring af miljøkvaliteten, højnelse af levestandarden og livskvaliteten, økonomisk og social samhørighed samt solidaritet mellem medlemsstaterne.«

4 Artikel 3, stk. 2, EF bestemmer, at Fællesskabet i alle de aktiviteter, som er nævnt i bestemmelsens stykke 1, der iværksættes med de i artikel 2 EF nævnte mål for øje, »tilstræber [...] at fjerne uligheder og fremme ligestilling mellem mænd og kvinder«.

5 I artikel 13 EF hedder det:

»Med forbehold af denne traktats øvrige bestemmelser og inden for rammerne af de beføjelser, som traktaten tillægger Fællesskabet, kan Rådet med enstemmighed på forslag af Kommissionen og efter høring af Europa-Parlamentet træffe hensigtsmæssige foranstaltninger til at bekæmpe forskelsbehandling på grund af køn, race eller etnisk oprindelse, religion eller tro, handicap, alder eller seksuel orientering.«

6 Artikel 141, stk. 1, EF har følgende ordlyd:

»Hver medlemsstat gennemfører princippet om lige løn til mænd og kvinder for samme arbejde eller arbejde af samme værdi.«

7 Artikel 141, stk. 3, EF bestemmer:

»Rådet vedtager efter fremgangsmåden i artikel 251 og efter høring af Det Økonomiske og Sociale Udvalg foranstaltninger, der skal sikre anvendelsen af

princippet om lige muligheder for og ligebehandling af mænd og kvinder i forbindelse med beskæftigelse og erhverv, herunder princippet om lige løn for samme arbejde eller arbejde af samme værdi.«

8 Direktiv 76/207 bestemmer i artikel 1, stk. 1:

»Dette direktiv tilsigter gennemførelse i medlemsstaterne af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til adgang til beskæftigelse, herunder forfremmelse, og til erhvervsuddannelse samt arbejdsvilkår og på de betingelser, der er fastsat i stk. 2, til social sikring. [...]«

9 Artikel 2, stk. 1-3, i direktiv 76/207 har følgende ordlyd:

»1. Princippet om ligebehandling i henhold til nedenstående bestemmelser indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte under henvisning særlig til ægteskabelig eller familiemæssig stilling.

2. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne fra direktivets anvendelsesområde kan udelukke sådanne former for erhvervsudøvelse og i givet fald de dertil førende uddannelser, for hvilke udøverens køn er afgørende på grund af deres art eller de forhold, under hvilke de udføres.

3. Dette direktiv er ikke til hinder for bestemmelser vedrørende beskyttelse af kvinder, særlig i forbindelse med graviditet og moderskab.«

10 I artikel 3, stk. 1, i direktiv 76/207 hedder det:

»Anvendelsen af princippet om ligebehandling indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, for så vidt angår adgangs-vilkår, herunder udvælgelseskriterier, til stillinger og funktioner inden for enhver sektor eller erhvervsgren, og til alle niveauer i erhvervshierarkiet.«

De nationale bestemmelser

11 I artikel 12a i Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Forbunds-republikken Tysklands grundlov, i den affattelse, som er offentliggjort i BGBl. 2000 I, s. 1755, herefter »Grundgesetz«), hedder det:

»1) Fra det fyldte 18. år kan mænd pålægges at gøre tjeneste i de væbnede styrker, i forbundsgrænsepolitiet eller i en organisation til civil beskyttelse.

[...]

4) Er forsvaret trådt i funktion, og viser det sig, at behovet for civile tjenesteydelser i civile læge- og sundhedstjenester samt i faste militærhospitaller ikke kan dækkes på frivilligt grundlag, kan kvinder fra det fyldte 18. til det fyldte 55. år ved eller i henhold til lov pålægges at præstere sådanne ydelser. De må dog under ingen omstændigheder pålægges at gøre tjeneste, som medfører brug af våben.«

- 12 Wehrpflichtgesetz (forbundslov om værnepligt, herefter »værnepligtsloven«) i affattelsen af 15. december 1995, som fandt anvendelse fra den 1. januar 1996 (BGBl. 1995 I, s. 1756), bestemmer i stk.1 i § 1, som bærer overskriften »Almindelig værnepligt«:

»Enhver mand, der er tysk i grundlovens forstand, er undergivet værnepligt fra det fyldte 18. år [...]«

- 13 Værnepligtslovens § 3, stk. 1, har følgende ordlyd:

»Værnepligten opfyldes gennem værnepligtstjeneste eller, i det tilfælde, der er omfattet af § 1 i Kriegsdienstverweigerungsgesetz (militærnægterloven) af 28. februar 1983 (BGBl. I, s. 203), gennem civil tjeneste [...]«

Hovedsagen og det præjudicielle spørgsmål

- 14 Alexander Dory er født den 15. juni 1982. Efter at han i september 1999 havde modtaget et spørgeskema som forberedelse til den lægeundersøgelse, der skulle

afgøre, om han var egnet til militærtjeneste, ansøgte han KSG om fritagelse for optagelse på lægdsrullen og for aftjening af værnepligt. Som begrundelse herfor anførte han, at værnepligtsloven var i strid med fællesskabsretten. Han påberåbte sig til støtte herfor dom af 11. januar 2000, Kreil (sag C-285/98, Sml. I, s. 69), hvori Domstolen fastslog, at kvinder ikke generelt kan udelukkes fra adgangen til stillinger i det tyske forsvar.

- 15 Ved afgørelse af 3. februar 2000 gav KSG Alexander Dory afslag på denne ansøgning, idet myndigheden anførte, at Kreil-dommen alene vedrørte kvinders adgang til at udføre frivillig tjeneste i de væbnede styrker, men ikke spørgsmålet om værnepligt, og at værnepligten fortsat henhørte under medlemsstaternes enekompetence.
- 16 Alexander Dorys klage over denne afgørelse blev forkastet af Wehrbereichsverwaltung. Han anlagde herefter sag ved Verwaltungsgericht Stuttgart, for hvilken han gjorde gældende, at den omstændighed, at kvinder har ret til adgang til militære stillinger i henhold til Kreil-dommen, men er fritaget for at aftjene værnepligt, mens mænd er forpligtet hertil, er i strid med lighedsgrundsætningen og udgør en ulovlig forskelsbehandling af mænd.
- 17 Sagsøgte i hovedsagen gjorde gældende, at der ikke er nogen bestemmelse i EF-traktaten, som gør det muligt at anse værnepligt for at være omfattet af fællesskabsretten. Organisationen af denne tjeneste henhører under den enkelte medlemsstats kompetence. Hverken artikel 3, stk. 2, EF og artikel 13 EF, som ikke i sig selv tillægger Fællesskabet en kompetence, men alene fastlægger

betingelserne for udøvelsen af de beføjelser, der er tillagt Fællesskabet ved andre bestemmelser, eller artikel 141 EF og direktiv 76/207, som alene omfatter erhvervsudøvelse, kan finde anvendelse i hovedsagen.

18 Verwaltungsgericht Stuttgart har fundet det tvivlsomt, hvordan de sidstnævnte argumenter skal bedømmes. Retten har for det første, med henvisning til Domstolens dom af 7. december 2000, Schnorbus (sag C-79/99, Sml. I, s. 10997), understreget, at aftjening af værnepligt medfører en forsinkelse med hensyn til mænds adgang til beskæftigelse og erhvervsuddannelse og dermed kan udgøre en forskelsbehandling på grundlag af køn i den forstand, hvori udtrykket er anvendt i artikel 2, stk. 1, i direktiv 76/207. For det andet har retten anført, at denne forskelsbehandling dog kan være berettiget som en særlig fordel for kvinder, som til dels skal kompensere for de perioder, hvori de afbryder deres arbejde som følge af graviditet, barsel og pasning af børn.

19 Herefter har Verwaltungsgericht Stuttgart fundet det nødvendigt, at Domstolen præciserer fællesskabsrettens rækkevidde på dette område. Retten har derfor besluttet at udsætte sagen og at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»Er det — navnlig under hensyn til fortolkningen af artikel 2 i direktiv 76/207/EØF [...] — i strid med fællesskabsretten, at den tyske værnepligt kun gælder for mænd?«

20 Den 26. september 2001 modtog Alexander Dory en indkaldelse, hvorefter han skulle melde sig til aftjening af værnepligt mellem den 1. og den 5. november 2001.

- 21 Ved skrivelser af 28. september 2001 har Alexander Dory for den forelæggende ret og for Domstolen fremsat begæring om foreløbige forholdsregler med henblik på at opnå udsættelse af gennemførelsen af indkaldelsen. Ved kendelse af 19. oktober 2001 har den forelæggende ret taget denne begæring til følge. Ved kendelse af 24. oktober 2001, Dory (sag C-186/01 R, Sml. I, s. 7823), har Domstolen afvist begæringen om foreløbige forholdsregler.

Det præjudicielle spørgsmål

Indlæg til Domstolen

- 22 Alexander Dory har gjort gældende, at værnepligten virker som et forbud mod erhvervsudøvelse i den periode, hvori den aftjenes, og at den forsinker adgangen til beskæftigelse. Værnepligtstjenesten er således omfattet af direktiv 76/207 og udgør en forskelsbehandling, som er forbudt ved dette direktiv. Den er under alle omstændigheder i strid med det almindelige princip om ligestilling mellem mænd og kvinder, som har fundet udtryk i artikel 3, stk. 2, EF.
- 23 Den tyske regering har for det første understreget, at værnepligten har en grundlæggende betydning i Forbundsrepublikken Tyskland. I og med, at værnepligten skal skabe en tæt kontakt mellem de væbnede styrker og befolkningen og sikre det militære apparats demokratiske transparens, er den en

national samlende faktor, navnlig mellem unge i de gamle og de nye delstater. De troppstyrker, som er nødvendige for landets forsvar i tilfælde af konflikt, kan ikke opnås uden reservestyrker, som skal findes blandt de værnepligtige.

- 24 Den tyske regering har for det andet gjort gældende, at værnepligten hører under organiseringen af forsvaret, som er et væsentligt led i udøvelsen af offentlig myndighed, og som fortsat hører under medlemsstaternes kompetence. Regeringen har anført, at Domstolen har tiltrådt dette synspunkt i dom af 26. oktober 1999, Sirdar (sag C-273/97, Sml. I, s. 7403, præmis 15), og i Kreil-dommen (præmis 15).
- 25 Under alle omstændigheder har den tyske regering gjort gældende, at begrænsningen af værnepligten til kun at gælde for mænd ikke er i strid med fællesskabsretten, heller ikke selv om det antages, at den kan falde ind under anvendelsesområdet for traktaten og for direktiv 76/207. For det første finder artikel 3, stk. 2, EF, hvorefter Fællesskabet virker for at fremme ligestilling mellem mænd og kvinder, kun anvendelse på specifikke fællesskabsforanstaltninger, der er truffet med hjemmel i andre bestemmelser. Desuden har artikel 13 EF ikke direkte virkning og giver alene Rådet beføjelse til at træffe foranstaltninger til at bekæmpe forskelsbehandling på grundlag af køn inden for rammerne af de beføjelser, som traktaten tillægger det. Endelig regulerer artikel 141 EF og direktiv 76/207 alene arbejdsforhold, som følger af en aftale mellem en arbejdsgiver og en lønmodtager, hvorfor de ikke gælder for en almindelig tjenestepligt, som værnepligten er for de indkaldte.
- 26 Den franske regering er af den opfattelse, at aftjeningen af værnepligt ikke kan sidestilles med udøvelse af en beskæftigelse og derfor hverken er omfattet af traktatens sociale bestemmelser eller af direktiv 76/207. Organiseringen af en sådan tjeneste er en foranstaltning til landets forsvar, som udelukkende hører under medlemsstaternes kompetence.

- 27 Den finske regering har gjort gældende, at grundlæggende beslutninger på det forsvarspolitiske område, som fastslået af Domstolen i Kreil-dommen, hører under medlemsstaternes kompetence, og at fællesskabsretten derfor ikke finder anvendelse i hovedsagen. Denne regering har anført, at værnepligten i hvert fald ikke vedrører betingelserne for adgang til militære stillinger og derfor ikke er omfattet af anvendelsesområdet for direktiv 76/207. Den har desuden henvist til, at den omstændighed, at værnepligten er begrænset til kun at gælde for mænd, ikke fører til en forringelse af kvinders muligheder for at gøre karriere i forsvaret, da kvinder altid har mulighed for at udføre frivillig militærtjeneste og således befinder sig i en situation, der svarer til den, som gælder for de mandlige indkaldte.
- 28 Kommissionen har anført, at værnepligten udgør en ensidig offentligretlig tjenestepligt, som ikke medfører, at de indkaldte indgår i et arbejdsforhold med en arbejdsgiver. Værnepligtstjenesten er således ikke en del af arbejdsmarkedet og falder af denne grund ikke ind under fællesskabsrettens anvendelsesområde. Værnepligten begrænser ikke anvendelsesområdet for fællesskabsretten i videre omfang, end hvad der følger af dens karakter. Det er derfor ikke nødvendigt at tage stilling til, om begrænsningen af værnepligtstjenesten til kun at gælde for mænd kan begrundes i henhold til direktiv 76/207. Hovedsagen adskiller sig således stærkt fra de sager, som Domstolen tidligere har truffet afgørelse i. Kommissionen har gjort gældende, at medlemsstaterne kan påberåbe sig artikel 6, stk. 3, EU og artikel 5 EF til støtte for, at deres højhedsret på forsvarsområdet i dens traditionelt opståede, nationale udformning, skal respekteres.

Domstolens besvarelse

- 29 Afgørelsen af, om begrænsningen af værnepligten til kun at gælde for mænd er eller ikke er forenelig med princippet om ligebehandling af mænd og kvinder,

således som dette princip er fastslået i fællesskabsretten, forudsætter en forudgående afgrænsning af de omstændigheder, hvorunder fællesskabsretten finder anvendelse på aktiviteter, som vedrører organiseringen af de væbnede styrker.

- 30 De foranstaltninger, medlemsstaterne træffer på dette område, er ikke som helhed unddraget anvendelsen af fællesskabsretten, blot fordi de træffes af hensyn til den offentlige sikkerhed eller det nationale forsvar.
- 31 Som tidligere fastslået af Domstolen findes traktatens undtagelsesbestemmelser vedrørende situationer, hvor den offentlige orden eller sikkerhed er truet, alene i artikel 30 EF, 39 EF, 46 EF, 58 EF, 64 EF, 296 EF og 297 EF, der angår usædvanlige, klart afgrænsede tilfælde. Disse bestemmelser giver ikke hjemmel for at antage, at der efter traktaten gælder et almindeligt forbehold for samtlige foranstaltninger, der træffes af hensyn til den offentlige sikkerhed, og som udelukker disse fra fællesskabsrettens anvendelsesområde. Såfremt der antoges at gælde et sådant almindeligt forbehold, uafhængigt af de nærmere betingelser i traktatens bestemmelser, ville fællesskabsrettens bindende karakter og ensartede anvendelse kunne undergraves (jf. i denne retning dom af 15.5.1986, sag 222/84, Johnston, Sml. s. 1651, præmis 26, Sirdar-dommen, præmis 16, og Kreil-dommen, præmis 16).
- 32 Begrebet offentlig sikkerhed, som dette begreb forstås i de traktatbestemmelser, der er nævnt i den foregående præmis, omfatter såvel en medlemsstats indre sikkerhed — der var omhandlet i den sag, som gav anledning til Johnston-dommen — som dens ydre sikkerhed — der var omhandlet i den sag, som gav anledning til Sirdar-dommen (jf. i denne retning dom af 4.10.1991, sag C-367/89,

Richardt og »Les Accessoires Scientifiques«, Sml. I, s. 4621, præmis 22, af 17.10.1995, sag C-83/94, Leifer m.fl., Sml. I, s. 3231, præmis 26, Sirdar-dommen, præmis 17, og Kreil-dommen, præmis 17).

- 33 Desuden vedrører visse af traktatens undtagelsesbestemmelser kun reglerne om den frie bevægelighed for personer, varer, kapital og tjenesteydelser, og ikke traktatens sociale bestemmelser, der omfatter princippet om ligebehandling af mænd og kvinder. Efter fast praksis har dette princip generel rækkevidde, og direktiv 76/207 finder anvendelse på ansættelsesforhold i den offentlige sektor (jf. i denne retning dom af 21.5.1985, sag 248/83, Kommissionen mod Tyskland, Sml. s. 1459, præmis 16, af 2.10.1997, sag C-1/95, Gerster, Sml. I, s. 5253, præmis 18, Sirdar-dommen, præmis 18, og Kreil-dommen, præmis 18).
- 34 Domstolen har således udtalt, at direktiv 76/207 finder anvendelse på adgangen til stillinger i de væbnede styrker, og at det tilkommer den at efterprøve, om de foranstaltninger, som de nationale myndigheder har truffet under udøvelsen af det skøn, der tilkommer dem, reelt forfølger det mål at garantere den offentlige sikkerhed, og om de er rimelige og nødvendige for at nå dette mål (jf. Sirdar-dommen, præmis 28, og Kreil-dommen, præmis 25).
- 35 Det er ganske vist korrekt, at medlemsstaternes beslutninger vedrørende organiseringen af deres væbnede styrker ikke fuldt ud kan være unddraget fællesskabsrettens anvendelse, navnlig ikke, når der er tale om overholdelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder i relation til arbejdsforhold, herunder i forbindelse med adgangen til militære erhverv. Det følger imidlertid ikke heraf, at fællesskabsretten regulerer medlemsstaternes valg for så vidt angår organiseringen af de væbnede styrker, idet formålet hermed er landets forsvar eller forsvaret af medlemsstaternes væsentlige interesser.

- 36 Det tilkommer medlemsstaterne, som skal træffe egnede foranstaltninger til opretholdelse af deres indre og ydre sikkerhed, at træffe de beslutninger, som vedrører organiseringen af deres væbnede styrker, således som Domstolen har udtalt i Sirdar-dommen (præmis 15) og Kreil-dommen (præmis 15).
- 37 Den tyske regering har imidlertid gjort gældende, at værnepligten i Tyskland har stor betydning, såvel på det politiske plan som med hensyn til organiseringen af de væbnede styrker. Regeringen har i sit skriftlige indlæg og under retsmødet anført, at indførelsen af værnepligten har gjort det muligt at øge det militære apparats demokratiske transparens, det nationale sammenhold, samhørigheden mellem de væbnede styrker og befolkningen samt den mobilisering, som er nødvendig for dets styrker i tilfælde af en væbnet konflikt.
- 38 Valget heraf, som er indført i Grundgesetz, består i en forpligtelse til at tjene de territoriale sikkerhedsinteresser, også selv om det i en række tilfælde kan være til skade for de unges adgang til arbejdsmarkedet. Det går således forud for de politiske mål, som består i, at de unge kommer ind på arbejdsmarkedet.
- 39 Forbundsrepublikken Tysklands beslutning om til dels at varetage sit forsvar ved hjælp af værnepligt er udtryk for et sådant valg af organiseringen af de væbnede styrker, som fællesskabsretten dermed ikke finder anvendelse på.
- 40 Ganske vist medfører begrænsningen af værnepligten til kun at gælde for mænd normalt en forsinkelse i deres karriereforløb, selv om den gør det muligt for nogle

af de indkaldte at erhverve en supplerende uddannelse eller senere at få adgang til at gøre karriere inden for forsvaret.

- 41 Denne forsinkelse i de indkaldtes karriereforløb er imidlertid en uundgåelig følge af det valg, staten har truffet vedrørende organiseringen af de væbnede styrker, og den medfører ikke, at dette valg falder inden for fællesskabsrettens anvendelsesområde. Den omstændighed, at værnepligten har ufordelagtige virkninger for adgangen til beskæftigelse, kan således ikke, uden derved at gøre indgreb i medlemsstaternes beføjelser, bevirke, at den pågældende medlemsstat er forpligtet til enten også at lade værnepligten gælde for kvinder og således påføre kvinder de samme ulemper for så vidt angår adgangen til beskæftigelse, eller til at ophæve værnepligten.
- 42 Herefter skal den forelæggende rets spørgsmål besvares med, at fællesskabsretten ikke er til hinder for, at værnepligten kun gælder for mænd.

Sagens omkostninger

- 43 De udgifter, der er afholdt af den tyske, den franske og den finske regering samt af Kommissionen, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende det spørgsmål, der er forelagt af Verwaltungsgericht Stuttgart ved kendelse af 4. april 2001, for ret:

Fællesskabsretten er ikke til hinder for, at værnepligten kun gælder for mænd.

Rodríguez Iglesias

Puissochet

Wathelet

Schintgen

Timmermans

Gulmann

Edward

Jann

Skouris

Macken

Colneric

von Bahr

Cunha Rodrigues

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 11. marts 2003.

R. Grass

G.C. Rodríguez Iglesias

Justitssekretær

Præsident